

Mineral ve Kayaç İsimleri Etimolojisi

Çoğumuz kayaların ve onları oluşturan minerallerin sadece isimlerini biliriz, peki ya anlamlarını ve nasıl türetildiklerini.....

Okan ZİMİTOĞLU
MTA Genel Müdürlüğü
okan@mta.gov.tr

Bir sözcüğün belirli bir süre içinde biçim ve anlam bakımından geçirdiği aşamaların tarihi şeklinde tanımlanabilir *etimoloji*.

Etimoloji denen bilimin geçmişini ve getirdiği sorunları anlayabilmek için en iyi yol, "etimoloji" sözcüğünün birbiri ardına taşıdığı anlamları incelemektir.

"Gerçek" anlamına gelen Yunanca "etümon" sözcüğünden türeyen "etimologia" sözcüğü, Helenistik çağda (M.Ö. IV – M.S. I. yüzyıl) ortaya çıkmıştır. Ancak, Yunan ve Latin dilbilginlerinin etimoloji sözcüğünü yorumlamalarında ve etimoloji çalışmalarında izledikleri yöntemlerde çok fazla eski kavramlar ortaya çıkar.

Eski çağ insanı için bir sözcüğün etimolojisi, o kelimenin ve kelimenin gösterdiği varlığın gerçeğinin araştırılmasıydı. O çağlarda bu kadar yoğun bir etimolojik araştırma yapılması herhangi bir sözcüğün gelişigüzel ortaya çıkmayıp, belirttiği "şey" ile doğal ilişkide bulunduğu inanıldığını göstermektedir. Eski çağ insanı, bir nesne ya da bir canlı varlığı belirten sözcüğün o nesne ya da canlı varlığın fiziksel ya da biyolojik özelliklerini gösterdiğine inanıyordu.

İnsan topluluklarının aynı nesneyi buldukları yer ve çağa göre ayrı ayrı adlandırmaları bir toplulukta gerçek olanın, başka bir toplulukta "aynı gerçek" olamayacağını, hiç birinde de "gerçek öz"ü gösteremeyeceğini ortaya koymaktadır. Bundan ötürü de bugün bir sözcüğün etimolojisini aramak, o sözcüğün belirttiği nesnenin gerçeğini aramak olmaktan çıkmıştır.

Diğer taraftan, etimolojiyi bir sözcüğün kaynağı olarak tanımlamak veya bir sözcüğün bilinen en eski biçimi olduğunu ileri sürmek de yanlış olur. Çünkü etimoloji, bir sözcüğün geçtiği bütün yolları, gösterdiği değişik biçimleri ve taşıdığı çeşitli anlamları ortaya koyan daha geniş kapsamlı bir bilim dalıdır.

Yerbilimlerinin son derece geniş bir sözcük dağarcığına sahip olduğu bilinir. Peki ama, bu sözcükleri yaygın olarak kullanan bizler acaba bunların nasıl türetilmiş olduğunu hiç merak ettik mi? İşte sizlere bu merakınızı bir ölçüde giderebileceğiniz bir etimoloji sözlüğü "*Mineral ve Kayaç İsimleri Etimolojisi*".

Literatürde Kullanılan İsimler	Dil Kökeni	Orijinal Kelime	Kelimenin Anlamı
A			
A-, An-	Yunanca	a-, an-	Olumsuzluk eki
Aegirine (ağirin)	İskandinavca	Ægir	Deniz Tanrısı Ægir
Agate (agat)	Yunanca	Achates	Sicilya'da bir nehir
Aktino- (aktino-)	Yunanca	aktis	Işın (görünümünden dolayı, örneğin: aktinolit)
Albit (albit)	Latince	albus	Beyaz
Alüminyum (alüminyum)	Latince	alumen	Şap
Amethyst (ametist)	Yunanca Arapça	amethystos jamsiltun	Ametist (Yunanlılar bu ismi sarhoş olmak anlamına gelen "methyein" kelimesinden türetmişlerdir ve böylece bunun insanları sarhoş olmaktan oruyabileceğine inanmışlardır)
Amfibolite (amfibolit)	Yunanca	amphi ballein	Etrafında, her iki tarafında Uzatırmak (kesin anlamı belirsiz)
Analcime (analsim)	Yunanca	analkes	Zayıf (zayıf elektriksel iletken)
Analexis (anateksi)	Yunanca	anatexis	Yeniden doğmak
Andalusite (andaluzit)	İspanyolca	andalusien	İspanya'da bir bölgenin ismi
Andesite (andezit)			Güney Amerika'daki And Dağlarından türemiş bir isimdir
Ankerite (ankerit)		Anker	Avusturyalı mineraloğun adı
Apatite (apatit)	Yunanca	apate	Aldatma, aldanma (diğer minerallerle kolaylıkla karıştırılabilen özelliklere sahip)
Aplite (aplit)	Yunanca	haploús	Basit
Aptychus-limestone (Aptychus-kireçtaşı)		Aptychus	Üst Jura yaşı kökeni belirsiz fosil: olasılıkla Ammonitlerin kabuğu veya dişi ifade edilmektedir
Aragonite (aragonit)	İspanyolca	Aragon	İspanya'da bir bölgenin ismi
Argyro- (argiro-)	Yunanca	argyros	Gümüş
Asbestos (asbest)	Yunanca	asbestos	Yıkılmaz, yok edilemez
Azu- (azu-)	Arapça	azul	Gök (gök kadar mavi)
B			
Baryte (barit)	Yunanca	barys	Ağır
Basalt (bazalt)	Yunanca	basanites basanos	Suriye'de bir kasaba Mihenk, denektaş
Bath-	Yunanca	bathys	Derin
Bauite (boksit)		Les Baux	Fransa'da ilgili madenin bulunduğu provansin isminden türemiştir
Bellerophon-beds			Permian iki kapaklılığı
Bentonite (benitonit)		Fort Benton	Amerika'da ilgili madenin bulunduğu yerin isminden türemiştir
Beryllite (beril)	Yunanca Eski Hintçe	beryllos valdurya	Beril (Vaidur/Vailur...Güney Hindistan'da kasaba, bugünkü Belur)
Biogene (biyojen)	Yunanca	bios -genos	Hayat Yaratılmış
Biotite (biyotit)			Fransız bilim adamının adı
Blast (patlama)	Yunanca	blaste	Filiz, tomurcuk, sürgün
Brookite (brookit)			İngiliz mineraloğun isminden türemiştir
Brucite (brusit)			Amerikalı mineraloğun isminden türemiştir
Bytownite (bitovnit)			Kanada'nın başkenti Ottawa'nın eski adı
C			
Calcite (kalsit)	Latince	calx	Kireç
Caliche (kalış)	İspanyolca	caliche	Toprak üzerinde kireç çökelen alanlar ifade edilir
Cardita-beds			Karnian iki kapaklılığı (Üst Triyas)
Cassiterite (kasiterit)	Yunanca	kassiterides	Kalay adaları (muhtemelen Sicilya'nın güneybatısında yer alan adalar)
Cerussite (serusit)	Latince	cerussa	Beyaz renkli kurşun
Chalcedone (kalsedon)	Yunanca	Kalchedon Chalkedon	Bugünkü Üsküdar şehri (İstanbul'un karşı tarafı)
Chalko- (kalko-)	Yunanca	chalkós	Bakır cevheri
Chamosite (şamozit)		Chamoson	İsviçre'nin Wallis Valley bölgesinde bulunan yörenin isminden türemiştir
Chlor- (klor-)	Yunanca	chlorós	Yeşil (örneğin: klorit)
Chrom- (krom-)	Yunanca	chróma	Renk (örneğin: kromit)
Chryso- (krizo-)	Yunanca	chrysós	Topazın eski dildeki karşılığı olan "krizolit" kelimesinden türemiştir
Clas- (klas-)	Yunanca	kláein	Kırmak, ayırmak (örneğin: klastik)
Clino- (kline-)	Yunanca	klínein	Bükme, kıvrım, eğme (örneğin: Monoklin, oblik kristal ekseninden dolayı türemiş bir isimdir)
Coelestine (sölestin)	Latince	caelestis Coelestis	Göksel, semavi, gökyüzünden (gökyüzü kadar mavi)
Concordance (konkordans)	Latince	concoors	Ahenkli, uyumlu
Copper (bakır)	Latince	cuprum	Bakır
Cordierite (kordyerit)			Fransız jeoloğun adından türemiştir
Cyanite (siyanit)	Yunanca	kyanos	Mavi renkli seramik sını
D			
Diabase (diyabaz)	Yunanca	diábasis	Geçiş
Diagenese (diyajenez)	Yunanca	diagenesis	Yeniden oluşum
Diamant	Yunanca	adamant diamanteúesthai	Yenilmez (çelik, elmas) Tahmin etmek, hakkında kehanette bulunmak
Diaphthores (diyafte rez)	Yunanca	diáphtheira	Yıkma, yok etme
Diorite (diyorit)	Yunanca	dihorizein	Ayrılmak (amfibol kristallerine atıfta bulunur)
Discordance (diskordans)	Latince	discors	Uyumsuz, parça parça
Dolerite (dolerit)	Yunanca	dolerós	Hilekar, aldatıcı (bu kavay bazaltın ayrılmak güç olduğu için)
Dolomite (dolomit)			Fransız mineralog Doimieu'nun adından türemiştir
Dunite (dünit)			Yeni Zelanda'daki Dun Dağlarından türemiştir
E			
Eclogite (eklojit)	Yunanca	eklégein	Seçmek, tercih etmek, ayırmak
Emerald (zümrüt)	Yunanca İbranice	smáragdos bareqet	Zümrüt, zümrüt yeşili
Epidote (epidot)	Yunanca	epidómi	Elde etmek, sahip olmak
Eruption (püskürme)	Latince	erumpere	Dişariya paltamak

Erythrine (eritrin)	Yunanca	erythros	Kırmızı
Eu-	Yunanca	eü	İyi (örneğin Eucase sırtlı minerallerin dilimlenince dolaylı türemiştir)
Evaporite (evaporit)	Latince	evaporate	Buharlaşmak
F			
Facies (fasives)	Latince	facies	Görünüm, yüz
Fluorite (florit)	Latince	fluere	Akmak
Flysch (fliş)	İsviçre Alm.	flyschen	Akmak
Franklinite (franklinit)			Amerika'nın New Jersey eyaletindeki Franklin yerleşkesi
G			
Glauko- (gloko-)	Yunanca	glaukos	Parıldayan griimsi mavi (örneğin; glokofan)
Goethite (götil)			Alman şair ve bilim adamı Goethe'nin adından türemiştir
Granite, Granc. (grar t. granc.)	Latince	granum	Tane (dokusundan dolayı)
Granite (granulit)	Latince	granum	W.V.C.F.T.H.F. tarafından isimlendirilmiştir
Graphite (grafit)	Yunanca	graphein	Yazmak (yazı yazmak için kullanılan diğer deyiş)
Gypsum (jips)	Yunanca	gypsos	Jips
H			
Hal (hal-)			Tuz
Haemat- (hemat-)	Yunanca	haíma(t)	Kar (Haematite, demir kar kırmızısı olmasından türemiştir)
Harzburgit (harzburjit)		Harzburg	Almanya'da çini kaya türünün tanımlandığı kasaba isminden türemiştir
Häuyt (häuyt)			Fransız mineralog Häuyt'ün isminden türemiştir
Hydr- (hidr-)	Yunanca	hydor	Su
Hyper- (hyper-)	Yunanca	hyper	Aşırı, üzerinde, ötesinde
I			
Ignimbrite (ignimbirit)	Latince	ignis ?imber nimbus	Ateş Ateş yağmuru Yağmur veya Bulut Ateş bulutu anlamıdadır
Illite (illit)			Amerika'nın Illinois şehrinde türemiştir
Imenite (ilmenit)			Rusya'nın Güney Urallar bölgesindeki İmen Dağları'ndan türemiştir
Inoceramen-Beds			Kretase iki kaşakçısı
Intrusion (sokulum)	Latince	intrudere	İçine işlemek
K			
Kaolin (kaolin)	Çince	Kao-Ling	Çin'in Karası provansı'nda yer alan "Yüksek Dağ" isminden türemiştir
Kimberlite (kimberlit)			Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Kimberley şehri
Kroko- (kroko-)	Yunanca	krókos	Safran
Krokýo- (krokýo-)	Yunanca	krokýs	Lif (yün)
Kryo- (kriyo-)	Yunanca	kryos	Buz
L			
Labradorite (labradorit)			Kanada'nın doğusunda yer alan bir yarımada
Lakko- (lako-)	Yunanca	lákkos	Çalkır (örneğin; lakolit)
Lampro- (lampro-)	Yunanca	lampro	Ayırık parıdayar (örneğin; lamprofir)
Latenite (laterit)	Latince	later	Tuğla
Latite (latit)	Latince	Latium	Eski Roma'nın çevresindeki yer
Lalmonite (lömönlit)			smir tarım ayacısından almıştır
Lepido- (lepido-)	Yunanca	lepis	Pl. levha (örneğin; lepidolit)
Leuko-/Leuc- (lñko-/lök-)	Yunanca	leukós	Beyaz (örneğin; lñkograni)
Lherzo- (lherzo-)	Fransızca	Étang de Lherz	Fransa'nın Ariège (Pireneler) bölgesindeki göletin adı (örneğin; lherzolit)
Liparite (liparit)		Lipari	Sicilya'nın kıyısındaki adanın isminden
-lith (-lit)	Yunanca	lithos	Taş
M			
Mağma (magma)	Yunanca	mássa mághma	Yoğurtmak Hamur
Mağnes /Magnes		?Magnesia	Türkiye'de Maianeros (bugünkü Verderes) nehr kıyısındaki kasaba
Malachite (malahit)	Latince	maláche	Gülhatmi
Manganesa (manganez)	Latince	magnesia nigra	MnO ₂
Markasite (markazit)	Arapça	manganeuin	A'datmak, kandırmak, hile yapmak
Mela(no)- (mela-)	Yunanca	markáshítsa	Çakmaktaşı
Meta- (meta-)	Yunanca	meas	Siyah, koyu renkli (örneğin; melagrani)
Mica (mika)	Latince	metá	Arkas'da, sonra (örneğin; metacatrol)
Migmatite (migmatit)	Yunanca	mica	Parça kırıklı, taneçik
Mikr- (mikro-)	Yunanca	meigma(t)	Karışım
Molasse (molás)	Fransızca	mikros	Küçük (örneğin; mikrogranit)
	Latince	mollase	Yumuşak, sağlam olmayan, gevşek
	Latince	mollis	Yumuşak
	Latince	mola	Miltaş
Molybdenum (molibden)	Yunanca	mollase	Balkıtları üzerindeki kurşun açılılık
Monazite (monazit)	Yunanca	mollis	Yanlış olmak (tekbaşına kristallerinden dolayı)
Montmorillonite (montmorillonit)		mola	Fransa'da bir kasabanın isminden türemiştir
Monzonite (monzonit)	İtalyanca	monzoni	İtalya'nın Moena-Fassa Valley bölgesindeki doğudaki dağın ismi
Morph- (morf-)	Yunanca	morphé	Bçim, şekil (örneğin; diyoromorf özgekilli)
Muskovite (muskovit)	Rusça	moskva	İnsanlar buradaki küçük kristaller pencere çibuklarıdır
Mylonite (milonit)	Yunanca	mylon	Değirmen
N			
Nepheline (nefelin)	Yunanca	nephele	Bulut (astero'nun neden olduğu bulut olmadan dolayı isim vermiştir)
Niobum (niobyum)	Yunanca	nióbe	Tartalo'nun elsar evi kızkardeşi
Nontronite (nontronit)	Fransızca	nontron	Fransa'nın Douçagne şehrindeki kasabanın isminden türemiştir
Noseane (nozean)			Aman'ın neralcığ Nose'un isminden türemiştir
O			
Obsidian (obsidiyen)	Latince	opsidi)anus lapis	Obsius taşı (bu taş; keşfeden kişi Mısır veya Etyopya'da bulunmaktadır)

Oliv- (oliv-)	Latince	oliva	Zeytin (örneğin: olivin)
Op- (op-)	Yunanca	ōpōn	Yumurtacı (örneğin: opolitik kireçtaşı)
Opal (opal)	Sanskritçe	upala	Kıymetli taş
Ophidite (ofiyolit)	Yunanca	ophis	Serpantin
Ortho- (orto-)	Yunanca	orthos	Düzgün (örneğin: ortorombik)
P			
Pegmatite (pegmatit)	Yunanca	pegma	Sıkışmış, donup kalın sıvı materyal
Perite (perit)	Yunanca	pelos	Kil çamuru
Perthite (peritit)			Kanada'nın Ontario şehrindeki bir kasabanın isminden türemiştir
Petalite (petalit)	Yunanca	petalir	Yağrak arduvaz (dilimlenmiş özelliğinden dolayı)
Petro- (petro-)	Yunanca	petros	Kaya
Pheno-/Phar(eric)/(fero-/fanero-)	Yunanca	phainein phaneros	Görünmek, görünmek Görülebilir (örneğin: ferokristal, fanerik)
Phenakite (fenakit)	Yunanca	phenax	Hilekar (kuvars gibi görünür)
Phlogopite (flogopit)	Yunanca	phlox	Alev
Phono- (fono-)	Yunanca	phone	Ses (örneğin: fonolit)
Phos-/Photo- (fos-/foto-)	Yunanca	phōs/phōs phōrōs	Işık Taş var (Phosphoros: ışık taşıyan)
Phyllite (filit)	Yunanca	phyllon	Yağrak (dilimlenme özelliğinden dolayı)
-phyr (-fir)	Yunanca	phvrein	Sermek, serpmek, karıştırmak (örneğin: granit, porfirik)
Picrite (pikrit)	Yunanca	pikrōs	Keskin, sert acı
Piso- (pizo-)	Yunanca	pisos	Bezelye
Pagio- (plajiyo-)	Yunanca	plagiōs	Oblik, yarı yatık (örneğin: Plagioclase - yatık çilinir düzlemli)
Pläener	Saksonca	Plauer	Almanya'da Dresden şehrinin dış mahallelerine verilen isimdir ve buraca "Plauerer Kumbasi" diye de bir kelimedir
Plütre (pluton)	Latince	Pluton	Yeraltı dünyasın tartışılın ismi
Poikilitic (poikilitik)	Yunanca	poikilos	Değişken renkli
Porphyre (porfir)	Yunanca	porphyra	Mor salvarçoz, mor renkli (Semit kökenli türemiştir)
-prase (-pras)	Yunanca	prason	Prasa (Chrysopras: yeşilimsi yeşil, altın prasa anlamında taş)
Präferite (prehrit)			Bir Almanya bayının isminden türemiştir
Prostite (prostit)			Fransız kimyacıların isminden türemiştir
Psammite (psamit)	Yunanca	psammos	Kum
Psephite (psefit)	Yunanca	psephos	Küçük yığın, kum
Psilo- (psilo-)	Yunanca	psilos	Çıplak, pürüzsüz, düzgün yüzeyli (örneğin: psilomelan)
Pyr- (pir-)	Yunanca	pyr	Ateş (Pyrite: kıvılcıklar çıkartarak ateş kıvılcığı için)
Pyrolysite (pirolizit)	Yunanca	louein	Yıkarak icat, türemiştir. Çam bavyaz ağacı alanı, çarık kuşları için
Pyrrhotine (pirolin)	Yunanca	pyrrhōs	Kırmızımsı renk
R			
Realgar (realgar)	Arapça	rhag-el-ghar	Mağara içi
Rhodo- (rodo-)	Yunanca	rhōdon	Gül (renginden dolayı, örneğin: rodonit)
Rhyo- (rhyo-)	Yunanca	rhein	Akmak, akış (örneğin: rhyolit)
Rutil (rutil)	Latince	rutilus	Kırmızımsı kahve sarımsı kahve
S			
Saltpetre (kaya tuzu)	Latince	sal petra	Tuz Taş
Salt (tuz)	Yunanca	hāis	Tuz (Yunanca'da h, "s" sesi verir)
Sandine (sandin)	Yunanca	sanis	Kalın çim, arduvaz levhası (kristal görünümünden dolayı)
Sapphir (safir)	İbranice	sappir	Safir
Scheelite (şeilit)			svetli kimyacıların isminden türemiştir
Sediment (sediman)	Latince	sidere	Çökeltmek
Selenite (selenit)	Yunanca	selene	Ay
Serpentina (serpantin)	Latince	serpens	Yılan (yılan çarışından desinler eşin enerek türemiştir)
Siderite (sidenit)	Yunanca	sideros	Demir
Silic- (silis-)	Latince	silex	Kuvars
Silimanite (silimanit)			Amerikalı kimyacıların isminden türemiştir
Skarn (skarn)	İsveççe	skarn	Ateş sacan yığı
Smithsonite (smitsonit)			Amerikalı mineracıların isminden türemiştir
Sphere (sfer)	Yunanca	sphēn	Kama (kristal şeklinden dolayı)
Spodumene (spodumen)	Yunanca	spodoumeros	Kütle dönüştürülmüş
Staur- (stavrc-)	Yunanca	stauros	Çapraz (iki kristal biricinden dolayı, örneğin: stavrolit)
Stearite (stearit)	Yunanca	stear	Sisman
-sthen (-sten)	Yunanca	sthenos	Kuvvet, güç (Di-sthenic: karkaslı Mh'nin serliğine sahip olduğu için)
Strontium (stronsiyum)		Strontian	İnciler için Loch Stronard yresinde bulunan kasabanın ismi
Syenite (siyanit)	Arapça	Assuan	Yüksek Mısır'ın Syene bölgesi
T			
Talc (talç)	Arapça	talç	Talk
Tantalum (tartal)	Yunanca	Tantalos	Zelus'un efsanevi çölü
Tektar (tektar)	Yunanca	tektion	İnşaatçı, zanaatkar (örneğin: tektonik)
Tethys (Tetis)	Yunanca	Tethys	Ökenez'in efsanevi karısı
Troctite (troctit)		Tholey	Almanya'nın Saarland şehrindeki kasabanın isminden türemiştir
Titarium (titaryum)	Yunanca	Titan	Ürannes'in efsanevi çölü
Topaz (topaz)	Sanskritçe	topas	Ateş
Trachyte (trakit)	Yunanca	trachys	Pütürlü, kırık
Trapp	İsveççe	trapp	Merdiven (merdiver henzer yapılarında dolayı)
Turbidite (turbidit)	Latince	turbidus	Çalkalanmış, karıştırmış
Turquoise (turkuaz)			Pergeliler tarafından Türkiye'den getirildiği için bu isim verimştir
Turmaline (turmalin)	Singhalce	turamal	Turmalin
U			
Uranium (uranyum)	Yunanca	Ouranos	Cennet tanrısı, Zeus'un büyükbabası
V			
Variscian		Variscians	Almanya'nın Kuzey-Bavaria svaletince Hof yakınlarında yaşamış eski bir kabile
Vermiculite (vermikülit)	Latince	vermiculus	Küçük solucan
Volcanic (volkanik)	Latince	Vulcanus	Efsanevi Ateş Tanrısı
W			
Wilmite (villerit)			Danmarka kralının isminden türemiştir
Wollastonite (vostonit)			İngiliz mineralocun isminden türemiştir
Wulfenite (vulfenit)			Avusturyal mineralocun isminden türemiştir
Wurtzite (vurtzit)			Fransız kimyacıların isminden türemiştir
X			
Xeno- (kseno-)	Yunanca	xenos	Yabancı (örneğin: ksenolit-yabancı kayalık parçacığı)
Z			
Zircon (zirkon)	Arapça	sarkun	Altın renkli anlamına taşır
Zoisite (zoisit)			Avusturya baronu Zois'in isminden türemiştir